

ДЕРЖАВНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИНИКНЕННЯ ІНШИХ ВИДІВ ТЕРОРИЗМУ ТА ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ТЕРОРИЗМУ ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ

STATE TERRORISM AS A SOURCE OF OTHER TYPES OF TERRORISM AND THE PROBLEM OF DEFINING STATE TERRORISM AS A CRIMINAL OFFENSE IN UKRAINE

Муравйов К.В., д.ю.н., професор,
ректор

*Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0002-4422-4116*

Заросило В.О., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0001-6935-5449*

Харкевич О.О., к.ю.н.,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0001-0071-4118*

У науковій статті встановлено, що на сьогодні у світі існує багато теорій, які пов'язані з тероризмом та терористичною діяльністю. Більшість дослідників вважають, що тероризм виник в середні віки, адже вже на той час були практично сформовані держави та виникли підстави для проведення терористичних акцій. Таким чином виникнення тероризму можна певною мірою ототожнювати з розвитком держав.

Проте у статті проведено аналіз державного тероризму, який виник ще у Давньому Єгипті і підтвердженням тому є навіть тексти з Біблії. Державний тероризм в переважній більшості не визначався як тероризм, його форми також в переважній більшості не вивчалися, а навіть виправдовувалися в окремих випадках.

Теоретики тероризму взяли на озброєння форми державного тероризму і пристосували його як до терористичних організацій та груп так і до одиночок терористів.

Найбільш яскравим прикладом використання державного тероризму у 20 сторіччі можна привести Гітлерівську Німеччину та Радянський Союз. В обох державах влади знаходилася в руках осіб, які повністю ігнорували права людей і які використовували різноманітні форми і методи терористичного залякування населення.

У демократичних державах прояви державного тероризму зустрічалися і зустрічають досить рідко. На заваді застосування форм і методів державного тероризму у таких державах перш за все стоїть громадянське суспільство.

Сучасні тоталітарні держави, особливо Російська Федерація, КНДР, Іран та деякі інші використовують в переважній більшості ті форми і методи державного тероризму, які було розроблено ще в Давньому Єгипті, Давній Греції та Давньому Римі.

Здійснено висновок, що державний тероризм який своєю метою ставить підпорядкування населення певній політичній силі, чи певній особі став джерелом виникнення інших видів тероризму. Разом з тим аналіз показав, що в законодавстві України, зокрема, в Кримінальному кодексі України немає визначення державного тероризму, що є недоліком у сфері боротьби з тероризмом в цілому. Тому в першу чергу запропоновано продовжити вивчення державного тероризму, який на сьогодні є досить привабливим для багатьох лідерів держав, а з іншого боку розробити відповідні доповнення до Кримінального кодексу України.

Ключові слова: історія виникнення поняття тероризм, тероризм як кримінальне правопорушення, виникнення тероризму, види тероризму, державний тероризм, тоталітарні режими, законодавство у сфері протидії тероризму, об'єднання держав проти тероризму, причини тероризму, шляхи протидії тероризму.

The scientific article establishes that today there are many theories in the world related to terrorism and terrorist activities. Most researchers believe that terrorism arose in the Middle Ages, because by that time states were practically formed and grounds for terrorist actions arose. Thus, the emergence of terrorism can be identified to a certain extent with the development of states.

However, the article analyzes state terrorism, which arose in Ancient Egypt and is confirmed even by texts from the Bible. State terrorism was overwhelmingly not defined as terrorism, its forms were also overwhelmingly not studied, and were even justified in some cases.

Terrorism theorists have adopted forms of state terrorism and adapted it to both terrorist organizations and groups and to individual terrorists.

The most striking example of the use of state terrorism in the 20th century can be cited as Hitler's Germany and the Soviet Union. In both states, power was in the hands of individuals who completely ignored people's rights and who used various forms and methods of terrorist intimidation of the population.

In democratic states, manifestations of state terrorism were and are quite rare. The obstacle to the use of forms and methods of state terrorism in such states is primarily civil society.

Modern totalitarian states, especially the Russian Federation, the DPRK, Iran and some others, use in the overwhelming majority those forms and methods of state terrorism that were developed in Ancient Egypt, Ancient Greece and Ancient Rome.

It is concluded that state terrorism, which aims to subordinate the population to a certain political force or a certain person, has become a source of other types of terrorism. At the same time, the analysis showed that in the legislation of Ukraine, in particular, in the Criminal Code of Ukraine there is no definition of state terrorism, which is a shortcoming in the field of combating terrorism in general. Therefore, first of all, it is proposed to continue the study of state terrorism, which is currently quite attractive for many leaders of states, and on the other hand, to develop appropriate amendments to the Criminal Code of Ukraine.

Key words: history of the emergence of the concept of terrorism, terrorism as a criminal offense, the emergence of terrorism, types of terrorism, state terrorism, totalitarian regimes, legislation in the field of countering terrorism, unification of states against terrorism, causes of terrorism, ways of countering terrorism.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є широкий спектр наукових та історичних джерел та окремих нормативно-правових актів. Висвітлення історичного розвитку тероризму розглядалося багатьма дослідниками. Серед них доцільно визначити таких як Давидов В.Г., Грубінко А.В., Вакулич В. та деяких інших. У історичному напрямі вивчення державного тероризму необхідно відмітити праці Н. Маківеллі, Ж.Ж. Руссо та інших.

Слід зазначити, що в цілому в наукових працях державний тероризм розглядався порівняльно мало. Окремі вчені такі як Кудінов С.С., Бажан О. та деякі інші звертають до виділення феномену державного тероризму вже після отримання Україною незалежності. Серед науковців Радянського Союзу питання державного тероризму в переважній більшості не розглядалося.

Окремі питання розвитку державного тероризму особливо в Радянському Союзі розглядалися у працях Авакова А., Матвєєва Л. Г., Тарасенко Л. Б. та деяких інших. Дослідники доводять, що терористична форма правління була притаманна в переважній більшості тоталітарним державам.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Метою пропонованого наукового дослідження є аналіз поняття державний тероризм, та доведення положення про те, що державний тероризм виник разом з виникненням держави, а інші види тероризму виникали в переважній більшості як реакція на державний тероризм

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Як показує аналіз у питаннях виникнення та розвитку тероризму існують суперечливі думки. Це пов'язано з тим, що як у світовій так і у вітчизняній науці дотепер відсутня єдність як доктринального, так і нормативного підходів у розумінні тероризму як соціального явища, у тому числі в його історичній ретроспективі. Це, своєю чергою, обумовлює існування різних підходів, зокрема і генези аналізованого явища.

Давидов В.Г. висловлює думку, що поняття тероризм виникло у Франції після під час Французької революції 1793 року. Метою керівництва Паризької комуни було примусити населення виконувати відповідні нормативні акти, які приймалися Конвентом. [1]. Якщо розглядати зазначені дії французького уряду у сьогодиншній системі класифікації тероризму, то його можна визначити як звичайний державний тероризм [2]. Інші дослідники висловлюють інші думки щодо походження тероризму та його розвитку. Наприклад, Сидоренко О.І. пише, що терористична ідеологія зародилася в Італії, а провідником її був революційний демократ Карло Пізакане [3]. В цілому як пише Кудінов С.С. у світ зараз нараховується понад 100 визначень тероризму і всі вони мають свої напрями [2].

Проте можна виділити два основних види тероризму державний, який здійснюється від імені держави та інший який здійснюється окремими особами різноманітними терористичними організаціями та групами.

Разом з тим є досить чіткі підтвердження, що тероризм виник саме на державному або в окремих випадках на міждержавному рівні. Протягом багатьох віків держави, які захоплювали території інших держав перш за все намагалися примусити місцеве населення сприйняти нову владу, припинити опір, залякати та підпорядкувати тих, хто не сприймав окупантів. Проте питання міжнародного та міждержавного тероризму є, на нашу думку, окремим напрямом дослідження.

В історії є велика кількість прикладів такої поведінки. Тільки у 20 сторіччі в результаті загарбницьких війн неодноразово переможці організовували терор з метою під-

корення населення. Наприклад, Гітлерівська Німеччина після того як захопила Україну всіма можливими методами встановлювала «новий порядок» [14].

Якщо ми проаналізуємо інші види тероризму, то не можна стверджувати що вони є похідними від державного тероризму, але основні риси в окремих випадках співпадають. До таких рис терористичних актів окремі дослідники відносять перш за все бажання розповсюдження інформації про терористичні акти, інша риса це залякування людей і третя риса вирішення якихось політичних питань.

Слід зазначити, що перші спроби вивчення тероризму зводились до визначення, що терористичною діяльністю займаються лише терористи одинаки або якісь недержавні утворення чи організації. Проте десь на початку 20 сторіччя стали з'являтися дослідження щодо державного тероризму, тобто дій, які були спрямовані на доведенні і відстоюванні державних інтересів. При цьому такі дії проводилися шляхом залякування людей, позбавлення їх певних прав, знущання, незабезпечення окремих територій продуктами, медичною допомогою, і навіть фізичного знищення найбільш активних громадян

Державний тероризм виник в переважній більшості від завоювань, які здійснювали різні держави протягом всієї історії людства. Завойовники перш за все намагалися підпорядкувати завойовані народи, примусити їх жити відповідно до вимог завойовників, а якщо захоплені мешканці починали чинити опір, то вони використовували різноманітні форми і методи залякування а часом і фізичного знищення жителів завойованих країн.

Найбільш яскравими прикладами державного тероризму можна назвати у Давній Греції державу Спарта. Спартанці які існували та існують в Україні захопили територію, де проживали ілоти підкорили їх і зробили рабами. Для утримання ілотів у покорі вони використовували різноманітні форми і методи терору. Ілотів можна було убивати, калічити, їх позбавляли їжі, води, житла і т. ін. [5]. Тобто спартанська держава основою якої був тероризм вперше продемонструвала, що одна народність чи нація може безроздільно панувати над іншою. Разом з тим дослідники не завжди виокремлювали у даному випадку державний тероризм.

У середньовіччі державний тероризм став певною мірою загальним трендом у відносинах як між державами так і в середині держав. Загарбницькі війни, які вели більші держави проти менших у разі перемоги закінчувалися жорстким підкоренням переможених. Для цього використовувалися також різні форми і методи тероризму. Особливо жорстокими були релігійні війни. Хрестові походи, які проводилися ніби для встановлення панування християнства закінчувалися масовими вбивствами, пограбуваннями та захопленням у рабство.

Буржуазне суспільство також активно використовувало форми і методи державного тероризму. При цьому головною метою його було збереження влади буржуазії та підкорення поневолених народів. Разом з тим в середині держав вже були розроблені форми і методи тероризму, які навіть виправдовувалися окремими філософами та вченими [6, 17].

Разом з тим у цей період виникає і інший види тероризму, який можна назвати контрдержавним тероризмом. Окремі одиничні терористичні акти та масові повстання стають реальністю, але вони не змінюють ситуацію. Найбільш характерним явищем такого контртероризму в Російській Імперії, до якої в той час входила більша частина України є діяльність організації «Народна воля». При цьому народовольці вже мали певне теоретичне обґрунтування своїх дій, яке було розроблене Бакуніним М. та Кропоткіним П.. [7,8] Вони певною мірою сформували ідеологію тероризму, проте вони сформували ідеологію анархії тобто вони заперечували існування держав та впорядкування державних і політичних режимів.

Таким чином ми знову можемо стверджувати, що ідеологія, яку запропонували Бакунін М. та Кропоткін П певною мірою можна охарактеризувати як ідеологію контртероризму. Основною метою ідеології ставало питання знищення держави, яка вважалася основним злом адже вона застосовувала терористичні методи. Питання визначення державного тероризму у зазначеному періоді не вивчалось, адже держави мала право діяти так як було необхідно для загального блага громадян.

Цьому певною мірою сприяла теорія «поліцейської держави», що виникла раніше і яка певною мірою виправдовувала застосування форм і методів державного тероризму з метою забезпечення загального порядку та спокою серед громадян [9]. Поліковський М.Ф. пише що з метою досягнення загального благополуччя поліцейська влада у державі наділялася необмеженими повноваженнями. Питання про дотримання індивідуальних прав громадян не визнавалося можливим і навіть дії по обмеженні прав і свобод громадян вважалося необхідними. [9] Таким чином встановлювався певний державний терористичний лад, який в переважній більшості забезпечував благополуччя окремої частини населення. І відповідно виправдовувався державний тероризм, який приймав форму турботи держави про благополуччя громадян.

У 20 сторіччі питання про створення поліцейської держави стало здійснюватися практично. Як приклад можна взяти Радянський Союз та Гітлерівську Німеччину, які в переважній більшості були побудовані на фундаменті найбільш чітко визначеного державного тероризму. У історіографії до розпаду Радянського Союзу такого порівняння і визначення ідентичності не було. Проте після розпаду Радянського Союзу дослідники стали доводити, що по великому рахунку між двома тоталітарними державами не було різниці [10]. В обох державах був встановлений тоталітарний режим, в обох державах терористичні акти з боку керівництва використовувалися проти мільйонів людей [11,12].

При цьому в обох країнах використовувалися однакові терористичні методи. До таких методів можна віднести: постійне залякування населення та арешти найбільш активних громадян; використання інформаційного поля для висвітлення ніби терористичної діяльності «ворогів держави»; примушування всіх громадян у різноманітних формах до засудження діяльності арештованих осіб, проведення спеціальних зборів де особи, які підозрювалися у надуманих політичних злочинах засуджувалися і учасники зборів вимагали жорстокого покарання; знищення мільйонів людей в переважній більшості інтелігенції, які намагалися критикувати політику [13].

При цьому державний терор ще на початку 20 сторіччя після жовтневої революції застосовувався в Радянському Союзі досить активно і керівник більшовистської партії Ленін закликав до масових терористичних актів проти буржуазії [15].

Вони застосовувалися всіма державними структурами. Але Сталін певною мірою «удосконалив» систему терору. Він застосовував крім масових арештів, засуджень та знищення мільйонів людей нові більш страшні методи масового терору, до яких можна віднести голодомор, який був застосований для придушення спротиву українського селянства та знищення української нації [14].

Слід зазначити, що перша половина XX сторіччя стала періодом розвитку державного тероризму не тільки в Радянському Союзі та Німеччині. Активно застосовували державні терористичні методи в Італії, Китаї, Японії та в інших країнах.

В подальшому після смерті Сталіна державний тероризм розвивався досить повільно. В Радянському Союзі почали застосовуватися нові форми і методи терору проти інтелігенції та активістів. Окремих осіб, які не погоджувалися з політикою комуністичної партії оголошували

несповна розуму та поміщали їх у закриті психіатричні лікарні.

Після розпаду Радянського Союзу в Російській Федерації рівень державного тероризму практично зменшився і майже зник. Проте після приходу до влади Путіна він поступово відбудувався і на сьогодні він за масштабами перевищує попередні етапи. Новими формами і методами, які використовує держава в особі ФСБ є перш за все активне використання засобів масової інформації особливо телебачення. При цьому знищені переважно фізично будь-які політичні противники правлячого режиму. Для підтримки боротьби з особами, які не погоджуються з політикою керівництва Російської Федерації використовуються доноси, стеження та т. ін.

У світ також зростає рівень державного тероризму. Практично перетворені на концтабори такі держави як Північна Корея, М'янма, Афганістан, Іран та деякі інші держави. Питання про дотримання навіть основних прав людини у зазначених державах в переважній більшості відсутнє. В Європі окремі лідери також намагаються створити певні псевдототалітарні держави. До них можна віднести Угорщину та Словаччину.

В Україні у стаття 258 Кримінального кодексу України визначено поняття терористичного акту.

«Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій» [16]. Проте всі ці дії відносяться до кримінальних правопорушень, які вчиняють як одиниці, так і групи осіб, а не держава.

Окремі ознаки державного тероризму ми можемо виокремити у Розділі XX Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти миру безпеки людства та міжнародного правопорядку» [16]. Разом з тим поняття тероризм до зазначено розділу не внесено, але більшість складів кримінальних правопорушень містять ознаки тероризму.

На основі дослідження пропонуються наступні висновки:

1. Державний тероризм виник з самого початку формування держави і він використовується на сьогодні перш за все з метою збереження держави та тієї влади яка керує державою;
2. Державний тероризм певною мірою став причиною виникнення інших видів тероризму, які можна назвати певною мірою контртероризмом. Переважна більшість інших видів тероризму виникла саме з метою протидії жорстокому державному тероризму і ряд таких видів тероризму активно підтримувався і підтримується населенням.
3. Державний тероризм досить активно змінювався і змінюється. Кожна держава, особливо тоталітарні режими використовують не тільки такі форми і методи тероризму як залякування та фізичне знищення противників режиму, вони розробляють нові більш ефективні на їхню думку форми і методи.
4. Досить активно для здійснення терористичних нападів на сьогодні використовуються новітні досягнення, особливо інформаційні технології, які дають можливість охоплювати найбільшу кількість населення. Зазначені форми і методи активно використовуються в Російській Федерації, Північній Кореї та в інших країнах.

6. В більшості форм і методів терористичного впливу на сьогодні використовують інформаційно-пропагандистські операції, які розробляються у наукових центрах

7. Необхідно вивчити та розглянути питання про внесення до Кримінального кодексу України відповідного доповнення, яке б встановлювало відповідальність за державний тероризм

1. Давидов В.Г Тероризм: історичні витoki і генеза кримінально-правового поняття *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Сетія право Випуск 85. Частина 3. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/44-2.pdf>

- REPRODUCED FROM THE ORIGINAL SOURCE AND REPRODUCED UNDER THE TERMS OF THE REPRODUCTION RIGHTS ACT.